

YÖRÜK ÇUVALLARI

Aysen SOYSALDI*

ÖZ

Kırsal bölgelerdeki küçükbaş hayvancılıkla geçinen Türkler kışın köye, yazın yaylaya göçerler. Bu hayat tarzında ve köylerde yaşayan Türkmenlere sürekli yürüten anlamında Yörük denmiştir. Bu kışlak-yaylak göçleri sırasında giysi ve erzaklar çuvalarla develere yüklenir, üzerine de yük çulları örtülür. Bu Türkmenlerin hangi Oğuz boyuna mensup oldukları, çuval ve çullarındaki süslemelerden ve hayvanlarına yaptıkları damgalardan anlaşılmaktadır.

Çuvalların hikâyesi gelin kızın çeyiziyle başlar. Çeyiz çuvallarına, renkli ve süslü anlamında alaçuvul denir. Alaçuvallar her genç kızın çeyizindeki en önemli eşyasıdır. Çünkü çeyiz bu çuvalarla taşınır ve sonra da evinde giysi çuvalı olarak kullanılır. Türk dokuma sanatının harikası olan bu çuvalarda kilim, cicim, sili ve sumak gibi bezemeli dokuma tekniklerinden biri veya birkaçı bir arada uygulanmıştır.

Ayrıca un, bulgur gibi erzak çuvalları da vardır. Erzak çuvalları da pamuk, kıl, yün ipliği ile çeşitli boyutlarda ve cicim teknikli dokunmuştur. Hararlar ise buğday ambarı niteliğinde kullanılan en büyük boyutlu çuvallardır. Genellikle keçi kılından dokunan hararlar, bazı yörelerde yün malzeme ile atkı yüzülcü cicim tekniği ile dokunmuştur. Çuvalar çadırda bezemeli yüzeyleri öne gelecek şekilde arka tarafa sıralanır ve üzerine zili-sili dokuma yük çulları örtülür. Köylerde ise yüklük içine yerleştirilir ve önüne yine yüklük perdeleri asılır.

Çeşitli çuval örneklerine 20.yy. sonuna kadar Türkiye'nin hemen her yerinde rastlanmıştır. 21.yy.da Yörük hayatı yaşayan Toroslarda bir Sarıkeçili obası kalmış, çuvalar da müze ve özel koleksiyonlarda yerini almıştır. Dolayısıyla alaçuvul ve erzak çuvalları hikâyeleri ile birlikte somut olmayan Yörük kültürünün maddi kültür mirasıdır.

Bildirinin amacı bu önemli etnografik malzemeye dikkat çekmektir. Bildiri içeriği 1997-2015 yılları arasında Yozgat, Tarsus, Sivas, Burdur yörelerinde tarafıma yapılan alan araştırmalarında derlenen verilerden ve yazılı kaynaklardan elde edilmiştir. Bu yörelerde ulaşılabilen örnekler kullanım şekli, dokuma tekniği ve bezeme özelliklerine göre belirli sınıflama yapılarak metin içinde fotoğraflarla verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Yörük, Dokuma, Alaçuvul, Çuval, Harar, Yaygı, Kilim, Cicim-Sili, Sumak.*

*Prof. - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü.

e-posta: aysen.soysaldi@hbv.edu.tr / ORCID:0000-0002-0477-3612

Makale Türü: Araştırma bildirisi / DOI: <https://doi.org/10.32704/akmbaris.2022.170>

Makale Gönderim Tarihi: 13.06.2022 / Makale Kabul Tarihi: 26.12.2021

ABSTRACT YÖRÜK SACKS

Turks who raise sheep and goats in rural areas migrate to the village in winter and to the plateau in summer. Turkmens living in this way of life are called Yörük, which means constantly walking. During these winter-pasture migrations, clothes and provisions are loaded onto camels with sacks, and sacks are covered over them. It can be understood which Oghuz tribe these Turkmens belonged to from the decorations on their sacks and sackcloths and the stamps they made on their animals.

The story of the sacks begins with the bride's dowry. Dowry sacks are called alaçuval, which means colorful and decorated. Alaçuvalar is the most important item in the dowry of every young girl. Because the dowry items were carried in these sacks and then used as garment sack her home. One or more of the dekorative weaving techniques such as kilim, cicim, zili and sumak were applied together on these sacks, these are the wonders of Turkish traditional hand weaving arts.

In addition, there are sacks of foodstuffs such as flour and bulgur. The foodstuffs sacks were also woven with cotton, bristle and wool yarn in various sizes and with the cicim technique. Harars are the largest sized sacks used as a wheat warehouse. In black tents, the sacks are arranged on the back, their decorated surfaces forward and covered with cicim or zili-sili weaving. In the villages sacks of clothes are placed in wardrobe and jijim curtain is hung in front. In the 21st century, a Sarıkeçili tribe remained in the Taurus Mountains, which lived a nomadic life, and the sacks took their place in museums and private collections. Therefore, alaçuval and foodstuffs sacks, together with their stories, are the material cultural heritage of the intangible Yörük culture.

The purpose of the paper is to take attention to this important ethnographic material. The content of the paper was obtained from the data compiled in the field researches made by me in the Yozgat, Tarsus, Sivas, and Burdur regions between 1997-2015 and from the written literature. Examples that can be reached in these regions; It has been given in the text with photographs by making certain classification according to the way of use, weaving technique and decoration features.

Keyword: *Yörük, Weaving, Sack, Bag, Rug, Kilim, Jijim-Sili, Sumak.*

1. GİRİŞ

Türklerde küçükbaş hayvancılık yapan, bu hayvanların besin ve yaşam şartlarına bağlı olarak ilk ve son baharda, yaylak ile kışlak arasında göçen Türkmen oba ve oymaklarına yürüyen/yörüyen anlamında "Yörük" denilmektedir. 21.yüzyılda Yörükler Anadolu'nun köylerinde yerleşik düzene geçmiş, gençlerin çoğu da şehirlere yerleşmiştir. Mersin'de halen göçen Yörük obaları yaşamaktadır. 1998 yılı Temmuz ayında, İçel ili-Tarsus ilçesinde yapılan alan araştırmasında Çamlıyayla'dan yukarda Yazıgöl ve Göğrü yaylalarında Bahşiş ve Takan Yörük obaları tarafımızca ziyaret edilmiştir. Yöredeki köylerde yerleşik olan aileler de yazın yaylaya göçmektedir.¹ Yozgat köylerinde köy veya ilçelere yerleşik aileler ellerinde kalan çuvalların dikişlerini sökerek sal örtüsü yapmış ve sonra da camilere bağışlamıştır. Yozgat, Burdur ve Karaman'da vakıflar aracılığı ile camilerden toplanarak Etnografya müzelerinde sergilenen veya depolanan birçok çuval örneğine de rastlanmıştır.

Orta Toroslarda hala yazın yaylaya kışın da köylerine göçen Sarıkeçililer Yörük hayatının bugünkü temsilcileridir. Yörükler giyecek ve gıda erzaklarını taşıma ve saklamada hala kendi dokudukları çuval-ları kullanmaktadır. Önce çeyizini sonra giysilerini ve erzakını eskiden deve sırtında, şimdi ise traktör romörkünde taşıyıp, çadırda ve köy evinde saklamak için bu çuvallar vazgeçilmez eşyalardır. Çuvalların alaçuval/esvap/sırt çuvalı, erzak için; un çuvalı, zahire çuvalı, bulgur çuvalı ve yük hararı gibi çeşitleri vardır. Alaçuvalar çadırda girişin karşısında, yatak yüklerinin yanına yerleştirilir ve üzerine cicim/yük

1 Aysen Soysaldı, "Tarsus Çevre Köy ve Yaylalarından Kilim ve Çuval Örnekleri", *Dünden Bugüne Tarsus Sempozyumu*, 25-26 Aralık 1998, Tarsus: Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı yayınları. 1998, s:229.

çulu ile örtülür. Önüne bir halı serilerek oturma alanı oluşturulur. Çadır tabanına keçeler ve zili-sili yaygılar serilir. Un ve diğer erzak çuvalları ise çadırın yan tarafına sıralanır.

Batı Anadolu Yörüklerinde de “Alaçıval ve diğer çuvallara hem eşya konuyor, hem de çadırda dayanmak için arkalık olarak kullanılıyor, üzerlerine de yatak, kilim gibi eşyalar yığılıyordu. Böylece çadıra dışardan gelen rüzgâr ve soğuk kesilmiş oluyordu. Kilimler yerine göre, örtü, perde, yazgı ve sargı olarak kullanılıyordu. Zaten çadırın örtüsü de keçe veya kıldan dokunmuş, dokuma örtüdür. Yörük çadırlarında yere çul ve üzerine keçe seriliyordu. Şimdi yerleşik hayata geçmiş köylü Yörükler, çocukluktan beri dokuma yaptıklarını belirtmek için ‘gözümüzü kılın içinde açtık’, bazen de ‘kundağımız kılın içinde açılmış’ derler.”²

Hilmi Dulkadir yörük çuvalları konusunda şöyle yazmaktadır. “Yörük kadını çuvalları ıstar adlı tezgâhta dokur. Ala, kara ve ak çuval, kara çuvala keçi kılı, koyunyünü, ak çuvala yiyecekler, ala çuvala da allı güllü giyecekler koyar. Ev eşyalarının korunmasında ve taşınmasında kullanılan ala çuval genç kızların çeyiz eşyası arasında baş sıralarda gelir.”³

Yaygılarla aynı dokuma tekniklerine sahip olan çuvallarda, halı ve tülü dışında kilim, cicim, zili-sili veya sumak dokuma teknikleri kaynaklarda ve dokumacılar tarafından bazı yerel terimlerle de ifade edilmiştir. Yekpare dokunduktan sonra enine veya boyuna katlanarak kenarları dikilir. Yan dikiş üzerine ve alaçuvalların iki bezeme kuşağı arasına çarpana dokuma kolanlar süslemeli dikişlerle sağlamca tutturulur. Özellikle alaçuvallar bu kolanlarla eyere bağlanır veya kolanlara kol geçirilerek sırtta taşınır (fotoğraf 1).

Atlıhan’ın ifadesine göre; “Beceriksiz ve çeyiz yapmayan kadınlara “Elini sokacak bir çuvalın mı vardı, sen de kadın mısın?” denirmiş. Kendilerini savunmak isteyen gelinler de “ Kırmızı etekli zili, yeşil etekli halı ile gelin oldum, Ne kusurum vardı” derlermiş. Dokuma yapılmalı ama çok ince iplikler eğirilip, çok ince kilimler olmalıymış ki, yedi kilim bir dağarcığa sığmalıymış.”⁴

Türkiye’de hayat tarzının değiştiği gibi somut olmayan kültürel miras kapsamına alınan Yörük göçleri de yapılamamaktadır. Bu göçlerin göstergesi ve milli kültür kimliğini temsil eden dokuma sanatının en güzel örnekleri arasında yer alan çuvallardan bazı örnekler bu bildiriye konu edilmiştir. Dolayısıyla bildirinin amacı bu önemli etnografik malzemeye dikkat çekmektir. Bildiriye konu olan çuval örnekleri 1997-2015 yılları arasında Yozgat, Tarsus, Sivas, Burdur yörelerinde tarafımcı yapılan alan araştırmalarında tespit edilmiştir. Bu yörelerde ulaşılabilen örnekler kullanım, dokuma ve bezeme özelliklerine göre seçilerek metin içinde fotoğrafları verilmiştir.

2 Şerife Atlıhan, “Batı Anadolu’da Yaşayan Yörüklerin Heybe ve Torba Dokumaları,” *Erdem-Halı Özel Sayısı-1*, Cilt 10, Sayı 28, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayını, 1999, s.35-36.

3 Candan Ülkü, “Anamur Müzesi’nde Bulunan Çuvallar” *Arış V*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayını, 2011, s.135.; Hilmi Dulkadir, İçel’de Son Yörükler Sankeçililer, Mersin: İçel Valiliği Yayını, 1997, s.81-82.

4 Şerife Atlıhan, “Antalya Döşemealtında Kirkitli Dokumalar”, *Arış*, S:VI, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayını, 2011, s.11.

Fotoğraf 1: Alaçuvall, ana yangış; eli belinde, koçboynuzu, göz yangışı, ara yangış; goraf, 19.yy.

Env: 201.77.87. Burdur Müzesi (1998, Soysaldı Arşivi).

2. Çuvallarda Malzeme ve Dokuma Tekniği

Çuvallar genellikle ilave atkı bezemeli dokunduğu için çözü ve atkı ve ilave bezeme atkısı olarak üç iplikli dokunmuştur. Bu üç iplik 20.yüzyılın ortalarına kadar tamamen yündür. Türkiye’de fabrika üretimi pamuk ipliği piyasada bulunmaya başladıktan sonra, özellikle 1950’lerden sonra dokunmuş pamuk malzemeli çuvallara rastlanmaktadır. Özellikle un, bulgur gibi erzak ve zahire çuvallarının zemin çözgü ve atkısında pamuk, bezeme atkıları yün kullanılmıştır. Çözgü ipliği çok sağlam olması gerektiğinden, çift katlı ve sık bükümlü olması için eğrildikten sonra katlanarak çıkırıkta tekrar bükülür. Zemin atkı ipliği yine çift katlıdır ancak gevşek bükümlüdür. Bezeme atkı iplikleri, daha parlak olduğu için, mutlaka güz yününden tek bükümlü, kirmanda eğrildiği haliyle boyanarak çift katlı (evşirme yapıp/elde katlanıp) kullanılır. Dokumacılar tarafından “çeşit ipi, nakış ipi, yangış ipi” gibi isimler verilir. Bu iplikler çok renkli, bükümsüz çift kat kullanılır⁵.

Çuvallar kilim, cicim, zili-sili ve bilhassa sumak olarak bilinen dokuma tekniklerinin karışık uygulandığı örneklerdir. Sadece çözgü yüzlü dokuma teknikli çuvallar Yozgat’ın bazı yörelerinde görülmektedir. Çuvalların başlangıcında ve arka yüzlerinde düz renkli veya çubuklu atkı yüzlü kilim dokuma yapılmıştır. İlave atkılı bezeme tekniğinde atkının geçirme usulleri desenin gerektirdiği şekilde uygu-

⁵ Aysen Soysaldı, “Tarsus Çevre Köy ve Yaylalarından Kilim ve Çuval Örnekleri”, Düünden Bugüne 1. Tarsus Sempozyumu Bildirileri, 25-26 Aralık 1998, Tarsus: Berdan Yayınları, 1998, s. 232-233.

lanmıştır. Örneğin; çuvalın desenindeki dikey sınır çizgileri düz zili/ulgama/oyulgama atkılıdır. Desenin verev/diyagonal yönlü ya da ara boşluklu bezemelerde cicim/atlama/çalma atkı tekniklidir. Bezeme içlerindeki geniş dolgular sumak/ilme atkı, yan yana tekli, ikili, dörtlü hat veya küçük üçgen oluşturan bezemelerde kayma (alternatif sumak) atkı ile dokunmuştur (Fotoğraf 4). Yatay çizgilerde bezeme atkısı bükümlü atkı, ilme (sumak) veya kayma atkı tekniğinde geçirilir (Fotoğraf 7-8)⁶.

“Silifke Yörüklerinde azatlı-azetli, adı verilen bu tekniğe Milas ve Antalya civarındaki Yörükler çift katlı derler. ...İsmi sırimaktan gelen “sırtmaç” tekniğinde azetli gibi motifler başka renkli çift katlı yangış/bezeme ipliği, iki ya da üç çözgü ipliği üzerinden motif genişliğince geçirilir, sonra bu iplik boş olan çözgüleri örterek geri döndürülür. Bu ameliye tamamlanınca makine ile alt alta çekilmiş dikişler gibi görünür (Fotoğraf 8).”⁷ Sırimak; Türk Dil Kurumu, Derleme Sözlüğü’nde “sağlam ve sıkıca dikmek, çitirmek, yorgan dikmek, yamamak” şekline tanımlanmaktadır.⁸ Bütün çözgülerin bezeme ile kapatılması ve ilme atkıyla iç-içe uygulanması bu tekniğin alternatif sumak adıyla anılmasına sebep olmaktadır.

Sumak dokumada bezeme atkısının halı düğümü gibi çözgülere tekli veya çiftli sarıldığı için ilmeli denildiği de tespit edilmiştir. “...İlme atkıya Milas ve Antalya yörükleri halı kapaklı veya halı göreneği derler, el örgüsüne benzeyen bir striktörü vardır”⁹ Ayvacık alaçuvallarında bu teknik ikili ulgama ve sarılarak yapılan bezeme tekniği de kayma olarak ifade edilmektedir.¹⁰ “Sumak, kayık ya da verni” Türkiye, Azerbaycan ve Tebriz dokumalarında teknik olarak aynı anlamdaki terimlerdir. İlme ve kayma/kayık Yörük çuval, heybe, torba dokumada en yaygın görülen dokuma tekniğidir.¹¹

“Sumak/sumaç-sumax Azerbaycan havsız Halça/yaygıların bir çeşididir. Esasen Quba’nın halça/dokumacılık mıntıklarında dokunur. XVII. ve XVIII. asırlarda bu halçaların esas merkezi Şamaki şehri olmuştur. Sumak Şamaki şehrinin ilk adı Samak ile alakalıdır. Eski sumak yaygıların kompozisyonları “Hetai, Ejderhalı, ve Göllü”dür.¹² Sumak ve kayık teknikli yaygı, heybe vs. İran’da Şahseven ve Avşar Türkmenlerinin dokuması olarak da bilinir.¹³

Literatürde geçen ve akademik dilde kullanılan teknik terimlerin yöredeki dokumacılar tarafından farklı isimlendirildiği aşikârdır. Bu isimlendirmeler; “kilim: kirtin-kirtme, sumak: ilme, halı örnekli, cicim: atmalı, çalma, zili/sili: oyulgamalı, fitilli, Alternatif sumak: kayma-kayık, azetli, sırtmaç” olarak tespit edilmiştir. Bu zengin ve sanatkaârane bezeme atkı uygulamaları bir hayli zengin olan Yörük çuvallarından özellikle alaçuvallarda kendini gösterir.

-
- 6 Aysen Soysaldı. Düz Dokuma Teknikleri ve Teknik Desen Çizimleri, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2009, s. 150-152.
- 7 Ursula Reinhard, “Silifke Yöresi Dokumaları” I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, V. Cilt-Etnografya, Kültür Bakanlığı Folklor dairesi Yay:22, 1977, s.243-244, 247; Aysen Soysaldı, “Tarsus Çevre köy ve Yaylalarından Kilim ve Çuval Örnekleri”, *Dünden Bugüne I. Tarsus Sempozyumu*, 25-26 Aralık 1998, Berdan vakfı yay.Tarsus, s. 233.
- 8 Anonim, Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yay. Ankara,Türk Dil Kurumu,1978, cilt: 10, S-T (sa - tüzük), (Erişim: 08.05.2022).
- 9 Reinhard, “Silifke Yöresi Dokumaları” s.247.; Soysaldı, “Tarsus Çevre köy ve Yaylalarından Kilim ve Çuval Örnekleri”, s. 233.
- 10 Şerife Atlıhan, “Ayvacık Bölgesi’nde Alaçuvallar”, Kültür ve Sanat Dergisi, Ankara: Türkiye İş Bankası yayını, S. 5, 1999, s. 56-61,
- 11 Aysen Soysaldı, katayoun Sarnesar, “İran-Şahseven Dokumaları ile Türkiye Yörüklerinin Alaçuval ve heybe Dokumaları Arasındaki Teknik ve Desen Benzerlikleri”, 38.ICANAS Maddi Kültür, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2008: 1253-1275.
- 12 Rasim Efendi, Kübra Aliyeva, Azerbaycanın Halı ve Halçacılık Terimleri Lügati, Bakü: Azerbaycan İlimler Akademisi Yay. 1998. s.189.
- 13 Soysaldı, Sarnesar, age.1254-1262.

Fotoğraf 2: Deve çuvalı/alaçuvallı, kayma atkılı bezeme ters(sol)-yüz(sağ) detayı, Env: 19.11.85, Burdur Müzesi, (2013. Soysaldı Arşivi).

Fotoğraf 3: Bulgar çuvalı detayı, cicim/atlama atkılı bezeme tekniği ters-yüz detayı, 20.yüzyıl, Env: 152.66.87, Burdur Müzesi, (2013, Soysaldı Arşivi).

Fotoğraf 4: Bulgur çuvalı detayı, koçak yangışlı, karışık teknik, 19.yüzyıl başı, Tarsus, (1998, Soysaldı Arşivi).

Fotoğraf 5: Gözlü bitirak ve çakmak yangışlı un çuvalı detayı, Oturgun/atkı yüzü cıcim/çalma atkılı bezeme, 19.yüzyıl, Env: 1885, Yozgat Müzesi, (2004, Soysaldı Arşivi).

Fotoğraf 6: Alaçıval detayı, yün malzemeli, ilikli ve cicim/atlama atkılı dokuma, 19.yy. Env: 13.14.84, Burdur Müzesi, (2013, Soysaldı Arşivi).

Fotoğraf 7: Alaçıval detayı, kurtağzı yangışlı, ilme ve kayma atkılı dokuma, 20.yüzyıl başı, Karaman Müzesi (2012, Soysaldı Arşivi).

Fotoğraf 8: Alaçıval detayı, kırkbudak yangışlı yün malzemeli, kayma atkılı dokuma, 20.yüzyıl başı, Yozgat Müzesi, (2004, Soysaldı Arşivi).

Fotoğraf 9: Alaçıval detayı, yapraklı yıldız ve göz yangışlı, kayma ve ilme atkılı dokuma, 19.yüzyıl, Yozgat-Çekerek-Cemaloğlu Köyü cami (2004, Soysaldı Arşivi).

Fotoğraf 10: Yatay yönde katlanan çuval dokumanın açık haldeki ön ve arka yüzü, Env: 17.4.76.

Burdur Müzesi, (2013, Soysaldı Arşivi).

3. ÇUVAL ÇEŞİTLERİ

3.1. Bulgur Çuvalları

Bulgur Türk mutfağının vazgeçilmez besinidir. “Bulgur aş” yani bulgur pilavının sadesi, etlisi, sebzelisi, yapıldığı gibi bulgur çorbası, kısır, mercimekli köfte, dolma ve sarma gibi yemeklerin de ana malzemesidir. Adı bulgur çuvalı olsa da bu çuvallarda her türlü bakliyat ve tarhana gibi kışlık erzaklar da saklanır. Bazılarında sadece aidiyet belirten birkaç basit yangış yer alır. Yoğun bezemeli bulgur çuvalları çeyiz için dokunmuş özel örneklerdir. Bu çuvalların ağız ve yan dikişleri de süslü değildir.

Bulgur çuvallarının boyutları en 52-60 cm. boy 80-98 cm. arasında, diğer çuvallara göre daha küçük boyutludur. Tarsus ve Burdur’da tespit edilen bulgur çuvallarının zemin dokumasında boyasız pamuk ipliği kullanılmış, bezeme iplikleri ise daima renkli yündür (Fotoğraf 11-13).

Bu çuvallar genellikle bezayağı dokuma örgüsüne sahip, cicim/ulgama ve atlama atkılı bezeme tekniğinde dokunmuştur. Çuvalların ön yüzü üç türlü desen yapısına sahiptir. Bunlar; yatay bezeme kuşaklı (Fotoğraf 3, 5, 6), 1/4 rapor, ayna simetri tekrarlı (Fotoğraf 12), veya dikey bezeme kuşaklıdır (Fotoğraf 4, 13). Dikey bezeme kuşakları iki yatay su halinde dokunur ve iki ucu dikilerek birleştirildiğinde bezemeler de çuvalın tek yanında dikey hale dönüşür (Fotoğraf 2). Burdur’da tespit edilen yangış adları; kedi tırnağı, boncuk, bıtrak, kazayağı, eğri yangış, gözlü kıvrım, firdöndü, göz gibi basit bezemelerdir.

Fotoğraf 11: Bulgur çuvalı, zemin pamuk, bezeme yün, Tarsus, (1997, Soysaldı Arşivi).

Fotoğraf 12: Bulgur çuvalı ön yüzü, cicim dokuma, 20.yüzyıl başı, Env: 158.67.87, Burdur Müzesi, (2013, Soysaldı Arşivi).

Fotoğraf 13: Bulgur çuvalı, zemin pamuk, bezeme yün, cicim/atlamalı ve sumak/ilme atkılı bezeme tekniği, 20.yüzyıl başı, özel koleksiyon, Tarsus, (1998, Soysaldı Arşivi).

3.2. Un Çuvalları

Un en temel gıda maddesi olduğu için her genç kızın çeyizinde mutlaka bezemeli bir un çuvalı dokunur. Bu çuvallar genellikle “oturgun dokuma” denilen atkı yüzü cicim tekniğindedir. Yozgat’ta bir çuvalda dokuma yoğunluğu 1 cm. de altı (6) çözgü, oniki (12) adet atkı tespit edilmiştir. Un çuvalları yekpare olarak boyu yönünde dokunmuş ikiye katlanarak sıkıca dikilmiştir. Un çuvalı boyutları bulgur çuvalına göre büyük, alaçuvallara göre dar olup, ortalama en 70-80 cm. boy 110-130 cm. arasındadır. Bu çuvallar da eski örnekleri tamamen yün iken 20.yüzyıl ortalarında pamuk çözgü kullanılmaya başlanmıştır.

Eski un çuvalları daha az renkli dokunurken 20.yüzyıl ortalarından itibaren çok renkli bezeme kuşaklarında kırmızı, siyah, beyaz, sarı, turuncu, pembe, mavi, açık yeşil renkler göze çarpar. Rastlanan un çuvalı örnekleri yatay bezeme kuşaklıdır. İnce suların arasında geniş bezeme kuşakları yer alır. Tarsus’un Nacarlı köyünde bu ince kenar sularına “ince ara takası” denilmektedir. İnce su sınırlarında ise bıçkır veya tarak dişi ile süslenmiştir. Geniş bezeme kuşakları eski örneklerde bir motifin tekrarıdır. Tarsus’un Yazıgöl yaylasında tespit edilen asırlık bir un çuvalının sığır sidiği/eğri su yangışlarıyla sınırlanan geniş bezeme kuşaklarında gözlü çakmak yangışının simetrik tekrarı ile üç kuşak halinde tekrar eder. Ara boşluklarda boyasız deve yünü de kullanılan çuvalda boyasız ak koyunyünü, kırmızı, sarı, lacivert ve açık yeşil renkler solmuş haldedir (Fotoğraf 14).

Fotoğraf 14: Un çuvalı, çakmak içinde gözlü bitirak yangışlı, 19.yüzyıl sonu, malzeme yün ipliği, Havva Dinç dokuması, Tarsus-Yazıgöl yaylası (1998, Soysaldı Arşivi).

Yozgat Müzesi’nde tespit edilen eski bir un çuvalı oldukça sade nakışlı ve az renklidir. Bu çuvalın ana yangışında “gözlü bitirak ve ara sularında “çakmak” yer almıştır. Bu örnekte zemin boyasız ak ve kara koyun yün ipliği ile bezemeler kökboya kırmızısı ve cehri sarısı renklerdedir (Fotoğraf 15). Yörede sarı renk veren cehrilik tepesi bugün mesirelik alanıdır. İç Anadolu’da yetiştirilen kökboya ve cehri boya malzemesi olarak Mersin limanından 19. Yüzyıl sonuna kadar Avrupa’ya ihraç edilmiştir. Bu renkler 19.yüzyılda dokunan Yozgat’ın diğer yaygı, perde ve yastıklarında da çok yaygın görülmektedir.

Yozgat'ta tespit edilen bir başka örnekteki yatay bezemelerde “berber aynası, dokuz gözlü ve karga kanadı” motifleri ve ince ara sularda “deve boynu, çakmak” motifi yer almıştır. Bezeme kuşakları “bıçkır ve eğri yangış” la sınırlandırılmıştır. Bu çuvalda enine geniş bezeme kuşakları kırmızı renk çubukları ile desteklenmiştir. (Fotoğraf 16).

Fotoğraf 15: Un çuvalı, gözlü bıtrak ve çakmak yangışlı, 19.yüzyıl, malzeme: yün ipliği, Env: 1885. Yozgat Müzesi, (2007, Soysaldı ASrşivi).

Fotoğraf 16: Un çuvalı, 20. yüzyıl ortası, Çözü pamuk, atkı ve bezeme yün ipliği, Fatma Altay, Yozgat-Kadışehir -Özü kavak köyü, (2004, Soysaldı Arşivi).

3.3. Alaçuvallar

Alaçıval isminden de anlaşıldığı gibi alası olan, süslü ve çok renkli, Yörük/Türkmen gelinin en değerli çeyiz eşyasıdır. Gelin çeyizi bu çuvallarda taşınır, yayla göçünde ve köy evinde esvap-giysi çuvalı olarak yüklükte yerini alır. Dolayısıyla bir gelin çeyizinde en göz alıcı eşyadır. Alaçıval yayla göçlerinde öndeki deve yükü çuvalı olarak kullanıldığı için Yörüklerde deve çuvalı da denilmektedir. Alaçıvallar bezeme ve renk armonisiyle isimsiz sanatkarların dokumaya yazdığı şiir gibi göç veya gelin katarının geçtiği yerde seyredenlere estetik duygular yaşatır. 20. yüzyılın sonuna doğru bu zenginliğin azaldığı, eski alaçıvalların sökülerek sal kilimi yapıldığı ve camilere seccade olarak bağışlandığı 2004

yılında Yozgat'ta yapılan alan taramasında görülmüştür. Bu sayede zengin bezemeli alaçuvalların da 21. asra ulaştığı ve müzelerimize intikal ettirildiği bilinmektedir.

Alaçval bezemeleri çuvalın duruşuna göre dikey veya yatay kuşaklar/sular/bordürler halindedir. Bu çuvallar ıstar tezgâhında, kirkitle atkı yüzü ve yatay bezeme kuşaklı/bordürlü dokunur. Bu bezeme kuşakları çuvalın dikim şekline göre yatay ya da dikey şekil alır. Biri dokumanın atkı yönünde ikiye katlanarak yan kenarlardan dikilir ve yatay bezeme kuşaklı çuval oluşur (Fotoğraf 1). Diğeri de dokumanın başı ile sonu birleştirilerek, dikilmesiyle çuval boyuna döner ve dikey bezeme kuşaklı çuval meydana gelir. Bu çuvallarda çuvalın boyunu meydana getiren (Fotoğraf 17) dokuma eni 122- 133 cm., çuval çevresi/dokuma uzunluğu 140-145 cm., dikilmiş çuval eni 70-75 cm., bezeme kuşağı genişliği 51 ile 55 cm. arasındadır.

Türk kadın sanatkârlar dokuma tekniğinin elverdiği ölçüde tezgâhı nakış kasnağı, elini iğne gibi kullanmıştır. Bu isimsiz dokuma ustalarının bezemeye göre birçok atkı tekniğini bir arada uygulayarak dokuduğu alaçuvallar havsız dokuma örneklerinin harikalarıdır. Öyle ki bazı çuvallarda her ana bezeme kuşağında bir başka yangış yer alır. Bu bezemelerin aralarına sanki şiir ya da türkü nakaratları gibi ince sular yerleştirilir. Yörük kadını ve kızları duygu ve düşüncelerini rengarenk ahenkle bu çuvallara dokuyarak ananevi geleneği yaşatmış ve 21. asra ulaştırmıştır. “Bu motiflerin şeklini ve isimlerini kadınlar ezberler. Alaçuvallın desen kompozisyonunun merkezini oluşturan motif göl, kenarındakiler ise onun suyu olarak adlandırılır. Desenin bütünü içinde aşiretlerin adını yansıtan *yanış*’lar (motif) vardır”.¹⁴

Burdur Teke Yörüklerinde bu çuvallara deve çuvalı da denilmektedir (Fotoğraf 17-18). Akdeniz bölgesinde yapılan başka araştırmalarda “bu çuvallar göç sırasında, belki değerli eşyalarla dolu olduğu ya da renkli olduğu için en öndeki deveye yüklenir ve baş çuval diye adlandırılır” ifadesi yer almaktadır.¹⁵

Fethiye Eldirek köyü Yörüklerinde “Eskiden giyim eşyalarının saklandığı ve göçlerde taşındığı çuvala kızıl çuval denir. Dokunurken yanışları büyük bir özenle döşenir. Eve gelen misafir yüklüğün kenarında dayanan kızıl çuvalın dokunuşundan o kadının hünerini değerlendirir. Göçlerde görülsün diye yangışlı yüzünü dışa gelecek şekilde yüke sarılır. Çamaşır çuvalına sırt çuvalı denildiği gibi yanışlarından dolayı goca yangışlı çuval da denir”.¹⁶

Antalya’da yapılan bir araştırmada şöyle ifade vardır. “Alaçuvalların ve heybelerin desenleri aşiretlerin kimliğini veya kimlerle ilişkide olduğunu belirler.” “...Çuval nakışlarının isimlerinden bazıları; çakmak, eli belinde, çapraz, karga burnu, dana gözü, çatmalı göz, pıtırak, pıtıraklı koç boynuzu, it izi, cıynak, deve boynu, ayak, hatap/eyer başı, teslime nakış, ala çuval nakışı, nacak, kertme, koç boynuzu, taraklı su” olarak tespit edilmiştir.¹⁷

Fotoğraf 17’de görülen çuvaldaki zencirekli su ile sınırlanan “kırk budak” yangışları iki kuşak halinde, birim rapor ayna simetri tekrarıdır. Karga burnu ya da cıynak gibi isimler de verilen kıvrım yangışlı çuval, Kayseri Pınarbaşı Altısöğütler yaylasında “kırkbudak” çuval olarak adlandırılmıştır.¹⁸

14 Candan (aktaran), “Anamur Müzesi’nde Bulunan Çuvallar” Ankara. s.135; Ulla Johansen, *50 Yıl Önce Türkiye’de Yörüklerin Yayla Hayatı*, (çev. M. Poyraz), Ankara, 2005, s. 147.

15 Candan, “Anamur Müzesi’nde Bulunan Çuvallar” Ankara. s.129.

16 Ümmügülsüm Çelik, *Fethiye’de Eldirekli Göçebe Yörükler ve Eldirek Kilimleri* İzmir: Ay Yayınları, 2004, s.153.

17 Atlıhan, “Antalya Döşemealtı’nda Kirkitli Dokumalar”, Ankara, s.14.

18 Ersu Pekin, “Yörük Çuvalları”, *Sanat Dünyamız*. S.5, İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Yayını, 1975, s.18.

Kırkbudak Türk kültürünün önemli bir motifi olarak kilim, zili, cicim yaygı ve bilhassa alaçuval-larda en yaygın bezemedir. Türk-İslam tasavvufunda “Kırklar” olarak da bilinen kutlu ermişlerden bahsedilir. Hacı Bektaş-ı Velinin kırkbudaklı şamdanı/çerçği meşhurdur. Kırk sayısı bereketin sembolüdür. Kırkbudak Yangışında zikzaklar çizen ve sağlıklı-sollu budaklarla süslenmiş, simetrik dal birleşip-açılarak dörtgen boşluklar meydana getirir. Boşlukları nazarlık olduğuna inanılan “göz” yangışları doldurmaktadır.

Fotoğraf 18’de görülen alaçuvalın yöredeki adı “Göklü gayık”, anlamı “gök/mavi renkli ve kayak/kayma atkı” bezemelidir, ancak mavi solmuş ve griye dönmüştür. Bezeme kuşağı zencirek yangışlı su ile sınırlandırılmıştır. Kırkbudak ve göklü gayık yangışlarının birbiri yerine ifade edildiği de görülmektedir. Örneğin; Anamas yaylasında “kırkbudak” motifleriyle dokunan çuvala “göklü gayık çuval” denilmektedir.¹⁹

Fotoğraf 17: Deve çuvalı/alaçuval. Kırkbudak yangışlı, 19.yüzyıl, Env: 17.11.85, Burdur Müzesi, Karaatlı köyü, Yeşilova-Burdur (2013, Soysaldı Arşivi).

Fotoğraf 18: Deve çuvalı/Göklügayık yangışlı alaçuval,kenarı çarpana kolanlı, 19.yüzyıl, Burdur Müzesi, Env: 203.77.87, Karaatlı köyü, Yeşilova-Burdur, (2013, Soysaldı Arşivi).

19 Pekin, “Yörük Çuvalları”, İstanbul, s.15.

Fotoğraf 19: Alaçıval, Türkmen/Teke gölü/gülü yangışlı, 20. yüzyıl başı, *Gülizar Şahin*, Yozgat-Çekerek-Cemaloğlu köyü cami,(2004, Soysaldı Arşivi).

Yozgat-Çekerek-Cemaloğlu köyü camiide yaygı olarak tespit edilen çuval örneği 1964'te yapılmıştır (Fotoğraf 19). Bu çuvalın dokuma eni/çuval boyu 106 cm., dokuma uzunluğu 155cm., çuval eni 73 cm.dir. Çuvalın çözgü, atkı ve bezemede yün ipliği kullanılmıştır. Bu çuval sumak/ilme, kayma ve çalma/cicim atkılı, karışık bezeme tekniğinde, atkı yüzü dokunmuştur. Türkmen gölü/gülü olarak bilinen motifin simetrik tekrarıyla iki bezeme kuşağı ve arasında bitirak nakışları ile sınırlarda boncuklu su yer alır.

Fotoğraf 20: Alaçıval, yapraklı güllü, 20. yüzyıl ortası, *Çekerek Cemaloğlu*, (2004, Soysaldı Arşivi).

Yozgat-Çekerek-Cemaloğlu köyünde, Kaynak kişi Gülizar Şahin'e ait bir çift çuval tespit edilmiş-

tir (Fotoğraf 20). Çuval sumak/ilme ve kayma bezeme tekniğinde dokunmuştur. Çuval dikili halde boy x en; 110x73 cm, bezeme kuşakları çuvalın tek yanında üst üste bir çift olarak yer almıştır. Çuval çok az kullanıldığından renkler canlılığını korumuştur. Bu çuvalarda çözümlü beyaz pamuk, zemin atkılarını yün, beyaz renkli bezemeler dışındaki renkli atkılarını yündür. Çuval yatay bezeme kuşaklarında “testere dişi” ile sınırlanmış, “deve boynu yangışlı su arasında (yörede ismi bilinmeyen) tırnaklı dört yaprak ortasında yıldız ve göz motifleri simetrik tekrarlanmıştır.

Fotoğraf 21: Alaçuval, Goraf, göz, koçboynuzu ve kurtağzı yangışlı, 90x130 cm. 19. Yüzyıl, Karaman, (2010, Soysaldı Arşivi).

Fotoğraf 21’de görülen Karaman’da tespit edilen çuval örneğinde, çuvalın ön yüzü yatay bezeme kuşaklı/bordürlüdür. Dokuma eni çuval enini oluşturan ikinci tip bezeme düzenine örnek bir alaçuvaldır. Yatay bezeme kuşaklarında aşağıdan yukarı doğru; koçboynuzu, gözlü nakış, kurtağzı ve tekrar gözlü nakış yer almıştır. Bezeme kuşakları “deveboynu yangışlı su” ile sınırlanmıştır. Ara kuşaklar çok renkli, kilim teknikli “goraf” yangışlıdır. Goraf kelimesinin derleme sözlüğündeki anlamları; “topluluk, yığın, birikinti” olarak Türkiye’nin çeşitli yörelerinde geçmekte²⁰ ve Fethiye’de kilimlerdeki su yangışlarının aralarına yapılan renkli çubuklara da goraf denilmektedir.

20 Anonim, *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, cilt: 6, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1972, G (ga – güzzük).

Fotoğraf 22: Alaçuvall, kilim dokuma, Kırkbudak yangışlı, 19. yüzyıl sonu Env. No: 2604-2698,

Yozgat Müzesi, (2007, Soysaldı Arşivi).

Atkı bezemeli ilikli kilim teknikli alaçuvallara da rastlanmıştır. Yozgat Müzesi'nde sergilenen kilim çuval sökülüp açılarak yaygı yapılmıştır. Yaygı halindeki ölçüsü; 123x147 cm. olup, iki ucu sökülmüş olduğu için, çuval eni 80 cm.dir (Fotoğraf 22). Bu çuvalda da atkı ve çözgü yün, dokuma sıklığı çözgü x atkı; 5x14 adet olarak tespit edilmiştir. Yatay dokunan bezeme kuşakları kilimin eni yönünde iki ana bordür halindedir. Eşkenar dörtgenler içinde kırkbudak/kırkkıvrım ve kurtağzı motifleri simetrik tekrarlanmıştır.

3.4. Haral/Hararlar

Hububat saklama ambarı olarak kullanılan büyük ebatlı çuvallara harar/haral gibi isimler verilir. Hararlar ev içinde serin ve sabit bir yere yerleştirilir, buğday, çavdar gibi hububat ambarı olarak kullanılır. Değirmene götürüleceği zaman ihtiyaç kadar içinden küçük çuvala alınarak tüketilir. Bu yöreler buğday çok yetiştirildiği için böyle depolama malzemesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu örneklerden anlaşılan 100-110 eni ile 165-210 cm. arasında boyu olan saklama/depolama eşyası olan bir harar/haral bir ambar hacindedir.

Yozgat Müzesi'nde bulunan harar/harallar 100 cm. eninde, 165cm. boyundadır. Atkı yüzülü/otur-
gun dokuma sıklığı 1 cm'de 5 adet çözgü ve 12-14 adet atkı olarak tespit edilmiştir. Hararların zemin ve
bezeme atkılarında yün, çözgülerinde pamuk kullanılmıştır. Atkı ve bezeme renklerin parlak ve canlılığı
20.yüzyıl ortalarında dokunduğu fikrine yönelmektedir. Atkı yüzülü cicim tekniği dokunan harar, yörede
“nakışlı çalma haral” şeklinde kaydedilmiştir.

Yozgat Müzesi'ndeki ilk çuval/haral (Fotoğraf 23) dokuz yatay bezeme kuşağıyla süslenmiştir.
Bu bezemelerde “berber aynası ile kartal kanadı ve gözlü bıtrak” motifleri birbiri ardınca tekrar etmek-
tedir. Bezeme kuşakları ince “bıçkır” ve bükümlü atkı ile sınırlandırılmıştır. Çuval yan dikişi üzerine,
çarpana dokuma kolan, süslü şekilde susma-sarma dikişi ile tutturulmuştur. Kenardaki kolan çuvalın
taşınmasında ve hayvana yüklenmesinde kolaylık için olsa da çuvala ekstra estetik kazandırmıştır.

Fotoğraf 24-25'da görülen ikinci Yozgat haral örneğinde sekiz ana, yedi ara bezeme kuşağı yer
almaktadır. Aşağıdan yukarı doğru “eli belinde, dokuz gözlü, deli melek” adı verilen ana bezeme kuşak-
ları bıçkı motifleriyle sınırlandırılmıştır. Aradaki ince sulara ise “eğri yangış, çengel, çakmak” nakışlarına
yer verilmiştir. Kırıkkale'nin Karakeçili ilçesinde yapılan araştırmada “Yayma ve kaynı çuvallarında
cicim tekniğinde koçboynuzu, benli hörü, bıçkır, allı nakış, çingirdak, pıtrak ve yedi bela motifleri tespit
edilmiştir”.²¹

Fotoğraf 23: Oturgun Çuval/haral, sol kenarda kolan dikili, 20. yüzyıl başı, Env.No: 1886-1971, Yoz-
gat Müzesi (2007, Soysaldı Arşivi).

21 Taciser Onuk, “Kırıkkale Karakeçili El Sanatları Ürünlerinden Örnekler”, *V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi-
Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1997: 303.

Fotoğraf 24: Harar-haral, 20. yüzyıl başı, Env. No: 2627-2725, Yozgat Müzesi (2007, Soysaldı arşivi).

Dokuz gözlü, çakmak,

Deli melek, çengel

Fotoğraf 25: Yozgat Haral bezeme detayları Eli belinde/böğründe (simetrik biçimli), eğri yangış

Fotoğraf 26: Haral/harar, cicim teknikli, 20.yüzyıl, Sivas-Şarkışla, (2009, Soysaldı arşivi).

Sivas'ta Hüseyin Durmuş Bey Şarkışla, Kangal, Zara, Divriği ilçelerinden haral örneklerini topladığını ve bunların hububat ambarı olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Sivas'ta tespit edilen bir haral dikişi sökülerek yaygı yapılmıştır (Fotoğraf 27). Bu haralda dokuma eni 210 cm. (atkı yönü) harar boyunu oluşturmaktadır. Dokuma boyu da 212 cm. olup ikiye katlanarak dikilince harar eni 111 cm. olmaktadır. Yörede aynı desenin farklı renklerinde aynı boy ve ende birçok harar derlenmiştir. Hararlarda dokumanın ortasında dikey duran, atkı yönünde, cicim/çalma/atlama atkılı iki bezeme kuşağı vardır. Bu bezeme kuşaklarında “muska/nüşa ve göz” yangışlarıyla süslenmiş, zik-zak hatlı, iki yönde başı olan, “gelin” adlı ana yangış yer alır. Ana bezeme kuşağı “bıçkır/testere dişi” yangışıyla sınırlanmış, dış kenar suyunda “beş gözlü” orta şeritte ise “çarpi” yangışı aralıklı yerleştirilmiştir. Bezemelerdeki renkler hararın yan ve arka çevresini saran düz dokuma renk bantlarıyla tamamlanmıştır. Dokumanın bir kenarı balıksırtı dikişle sağlamlaştırılmış ve süslenmiştir.

Fotoğraf 27: Harar bezeme detayı, atlamalı atkı bezeme teknikli, Sivas-Şarkışla, (2009, Soysaldı arşivi).

3.5. Çözgü yüzlü cecim/cacim çuvallar

Cecim denilen çözgü yüzlü dar dokumaların yan yana dikilip birleştirilerek yapılan çeyiz çuvalı Yozgat-Çekerek-Sarıköy ve Kadışehri-Yavuşan köyünde 2004 yılında yapılan alan araştırmasında tespit edilmiştir. Çözgü ve atkı sentetik ipliklidir. Çuval 35 cm enindeki, dokumanın iki parçası, yan yana dikilerek birleştirilmesiyle eni 70 cm. boyu 125 cm. dir. Kaynak kişi Güldal Akbaba'nın ifadesine göre 12 kulaç boyunda yapılan dokuma yedi parçaya bölünür ve parçalar yan yana birleştirilerek yaygı haline getirilir. Bu yaygı cenazeye de örtülür, aynı dokumadan heybe, torba, çuval gibi eşyalar da yapılır.

Bu cecimler Türkiye'nin Karadeniz, Orta, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaygın dokunmakta palas ve cacim/cecim denilmektedir. Bilhassa Tunceli ve çevresinde Şavak Türkmenleri tarafından çok renkli yün iplikten dokunan cacimler orijinal bezemelerle, çözgüden desenlidir.²² Güneydoğu bölgemizde ise keçi kılı ile dokunan palaslar ise daha sade, siyah-beyaz doğal keçi kılı renkli ve tek motifli örneklerdir. Çözgü yüzlü cecim/cacimler yer tezgahlarında dokunur. Yere çakılan kazıklara bağlı olan "kondu tezgah" denilen basit bir düzenektir. Bu dokumalar açık alanda, genellikle evlerin bahçesinde yapılır.

Fotoğraf 28: Esvap/giysi çuvalı, cecim/çözgü yüzlü düz dokuma, 20. yüzyılın sonu, Kadışehri-Yavuşan Köyü.

22 Neriman Görgünay, "Anadolu'da Cecim Çeşitleri" *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, V. Cilt Maddi Kültür. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s.141.

4. Sonuç

Yörükler rakımı yüksek yaylada tabiat şartlarıyla uyumlu bir hayat tarzı yaşamaktadır. Bu hayat tarzının kökleri Orta Asya bozkırlarında, küçükbaş hayvancılığa dayalı, yaylak-kışlak göç hayatı yatmaktadır. Anadolu'yu yurt tuttuktan sonra da aynı hayatı devam ettiren Yörük Türkmenler iskeletini kolanla bağlayarak kurdukları evlerini keçe ve çuldan yapmaya devam etmiştir. Keçeden yapılan topak ev, çuldan yapılan alaçık veya karacadır denir. Çadırın içine keçe zemin üzerine halı, kilim, zili, cı-cim-cecim dokuma yaygılar sererek sıcak ve kimlikli bir yuva oluşturulur. Bu yuvanın gerekli eşya ve erzakını da taşımak ve saklamak için heybe, torba ve çuvallar dokumuştur.

Çuval içinde taşıdıkları ve sakladıklarıyla bir kültürü/yaşam tarzını ve sırlarını yansıtan bir eşyadır. Malzemesi, şekli, boy ölçüleri, dokuma tekniği, bezemeleri, içine neyin konulduğu ve hatta yerleştirildiği yerdeki duruşuyla çuval etnografik bir unsurdur.

Çuvallar Türk milletinin evlenme gelenekleri içinde en önemli yeri olan etnografik eşyalardan biridir. Çeyiz eşyaları arasında en az dört çuval yer alır. Bunlardan biri esbap/esvap/alaçuvalları, biri un, biri bulgur ve diğeri buğday çuvalıdır. Alaçuvalları gelin çeyizinin taşındığı ve içine giysi konan, Yörüklerin yayla göçünde de en baştaki deve yükü olan çuvaldır. Alaçuvalları en zengin bezemeli, en renkli ve teknik bakımdan da en detaylıdır. Bu çuvalların çoğu kayma ve ilme atkılı bezeme (sumak) tekniğiyle dokunmuştur. Çuval kenarına susma-sarma işlemlerle tutturulan çarpana dokuma kolanlar da taşımada destek unsurudur.

Alaçuvalları daima bezemeli kısımları önde görünecek şekilde Yörük çadırının arkasına yatak-yorgan yükünün yanına yerleştirilir. Çadırdaki çuvalların üzerine nakışlı/yanışlı yük çulu (yünlü cı-cim) örtülür. Bu yükün önüne halı, kenarlara yanışlı çullar veya keçe serilir. Keçe veya kıl malzemeli çullarda haşerat yaşamaz, bu nedenle yaylada tabiatla içiçe yaşayan Yörükler için bu yaygılar sağlıklı ve güvenli bir yer yaygısıdır. Aynı şekilde çuvallarda un, bulgur ve daha birçok erzakın taşınması ve saklanması için son derece kullanışlıdır. Çünkü hacim olarak çok yer kaplamayan, yükte hafif, içine hava alan, kuru bir yerde durdukça erzakı bozulmadan koruyan vazgeçilmez bir eşyadır.

Etnografik malzemenin antropolojinin laboratuvarı olduğu ilkesinden hareket edildiğinde, dokuma eşyaların ve çuvalların da Yörük kültürünün arkeolojisi olduğu hususu kuvvetle öne çıkmaktadır. Dolayısıyla "halı-kilim vb. dokuma eşyalar Türk kültürünün arkeolojisidir" denilebilir.

KAYNAKÇA

Anonim. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*, cilt: 6, Ankara: Türk Dil Kurumu, 1972, G (ga - güzzük), <https://sozluk.gov.tr/?kelime=FETEMM> Erişim: 23.05.2022.

Atlıhan, Şerife. "Antalya Döşemealtında Kirkitli Dokumalar", *Arış*, S:VI, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayını, 2011: 4-19.

Atlıhan, Şerife. "Ayvacık Bölgesi'nde Alaçuvalları", *Kültür ve Sanat Dergisi*, S. 5. Ankara: Türkiye İş Bankası yayını, 1999: 56-61.

Atlıhan, Şerife. "Batı Anadolu'da Yaşayan Yörüklerin Heybe ve Torba Dokumaları," *Erdem-Halı Özel Sayısı-1*, Cilt 10, Sayı 28, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı yayını, 1999: 35-41.

Candan, Ülkü. "Anamur Müzesi'nde Bulunan Çuvallar" *Arış V*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını, 2011:128-135.

Johansen, Ulla, 50 Yıl Önce Türkiye’de Yörüklerin Yayla Hayatı, (çev. M. Poyraz), Ankara, 2005.

Çelik, Ümmügülsüm. *Fethiye’de Eldirekli Göçebe Yörükler ve Eldirek Kilimleri*, İzmir: Ay Yayınları, 2004.

Dulkadir, Hilmi. İçel’de Son Yörükler *Sarıkeçililer*, Mersin: İçel Valiliği Yayını, 1997.

Efendi, Rasim. Aliyeva, Kübra. *Azerbaycanın Halı ve Halçacılık Terimleri Lügati*, Bakü: Azerbaycan İlimler Akademisi Yayınları, 1998.

Göğünay, Neriman. “Anadolu’da Cecim Çeşitleri” *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, V. Cilt Maddi Kültür*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987: 139-150.

Onuk, Taciser. “Kırıkkale Karakeçili Elsanatları ürünlerinden Örnekler”, *V. Milletlerarası Türk halk Kültürü Kongresi-Maddi Kültür seksiyon Bildirileri*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1997: 303-309.

Pekin, Ersu. “Yörük Çuvalları”, *Sanat Dünyamız*, S.5, İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Yayını, 1975: 14- 17.

Reinhard, Ursula. “Silifke Yöresi Dokumaları” *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, V. Cilt-Etnografya*, Ankara: Kültür Bakanlığı Folklor Dairesi Yayınları:22, 1977: 241-250.

Soysaldı, Aysen. *Düz Dokuma Teknikleri ve Teknik Desen Çizimleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2009.

Soysaldı, Aysen.- Sarnesar, Katayoun. “İran-Şahseven Dokumaları ile Türkiye Yörüklerinin Alaçuval ve heybe Dokumaları Arasındaki Teknik ve Desen Benzerlikleri”, *38.İCANAS Maddi Kültür*, 10-15 Eylül 2007, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2008: 1253-1275.

Soysaldı, Aysen. “Tarsus Çevre Köy ve yaylalarından Kilim ve Çuval Örnekleri”, *Dünden Bugüne I. Tarsus Sempozyumu Bildirileri*, 25-26 Aralık 1998, Tarsus: Berdan Yayınları, 1998: 213-242.